

על הצורך בהתגלות, תרתי משמע

מאת : רבקה מרים

בשנים האחרונות מתגברת התופעה של חשיפה אישית על פני המסך, הן בתוכניות ריאליטי, והן בסרטים שמתעדים את הגיבור במערומיו, הפיסיים כמו גם הנפשיים. עולם האינטרנט מעצים את המציאות הזו עד בלי גבול.

כשאני ניגשת לבחון ולהבין את התופעה, נראה לי שהיא נובעת משני צרכים – הראשון הוא הצורך האישי של היחיד לחוש שהוא נוכח בעולם, יתרה מכך, שהוא מטביע בו חותם, והשני הוא הצורך העמוק של האנושות באשר היא לחשוף את מעטה הסוד שעוטף את קיומה.

ואולי אתחיל דווקא בזה האחרון.

האדם נולד לתוך עולם אפוף סוד, ולעולם יישאר אדם בחינת סוד גם לעצמו. קשמי מאיתנו יוצרך לרשום תולדות חיים, יציין בדרך כלל מצב משפחתי, מקום מגורים ועיסוק. כל אחד יכול לתעד את חייו גם במספרים מסוימים, כגון תאריכי לידה ומוות, ימי נישואין או גירושין, תחילת לימודים וסיומם, תחילת עבודה וסיומה. את הללו אפשר למנות לא רק בימים, אלא גם בשעות, בדקות, בשניות. בנוסף יש לכל אחד גם מספרים שיכולים למדוד את גובהו ומשקלו, את לחץ הדם שלו וכיוצא באלה, נתונים שמשתנים כל העת, ואין בהם מה שישמש לו קנה מידה לעצמיותו.

עם זאת, כל אותן נקודות ציון לא יוכלו להוות מענה לשאלות מיהו, מהו, מניין הוא בא ולעולם הוא הולך, במובן העמוק שלהן. בגרעין האדם, כמו בחוויית הקיום הבסיסית שלו, צפון סוד שאינו ניתן לפענוח.

גרעינו של הקיום לוט בסוד, אבל אין איש שיכול לקבל קביעה זאת כמוחלטת. מראשית חווייתו מחפש לו האדם דרכים לפרוץ את הסוד הראשוני הזה, לגלות אותו, לפתרו.

וכך, מתוך הציפייה להתגלות, הפך האדם למגלה מתמיד. הן המדע והן האמנות נוצרו ועודם נוצרים מהמקום הזה.

זה גם המקור של המציצנות, שאינספור התגלמויות לה.

האדם לא חדל להציץ סביבו, בחתירה לאתר פשר ומבנה. הוא חוקר לעומק ולגובה, פנימה והחוצה.

בד בבד הוא מנסה לרדת לחקר עצמיותו שלו.

ואת עצמיותו הוא חוקר עד קיצוניות. הוא חוקר את הגוף ואת הנפש בזהירות או בפזיזות, בהתמדה, ובעיקשות שיכולה להגיע עד כדי אכזריות. בתוך כך, הוא מנסה לקלף מעצמו שכבה אחר שכבה. נדמה לו שכשיתגלה בערייתו, או כשיגלה את זולתו בעירומו - הן בעירום הנפשי והן בזה הפיסי - הוא יצליח להסיר את הקליפה מעליו. נדמה לו שכל מלבוש הוא מעין שקר שנועד לתעתע, וכמו שמרמזת השפה העברית כשהיא קושרת בגד לבגידה ומעיל למעילה, הרי שנדמה לו שכשיוסרו מלבושי השווא והרמייה מעליו יוכל למצוא מתחת את האמת המסתתרת.

וב'מלבוש' אין הכוונה כאן, בהכרח, לחולצה, למכנסיים, לתחתונים. השפה אף היא מלבוש, וכאלה הם גם החוקים וההרגלים. הצורך להסיר את המחלצות – להיחלץ מהמחלצות – עתיק לפחות כמו הצורך ההפוך, להתכסות.

הרצון להיחלץ מכבלי המוסכמות ולראות את החבוי מתחת בא לידי ביטוי בתקופות שונות ובדרכים שונות. הדבר מתבטא, למשל, בציורו הנועז של קורבה, 'מקור החיים', בפירוק שבציור הקוביסטי, בתורתו של פרויד ובשלוחותיה, בכתיבתם של ז'אן ז'נה, או של אלן גינזברג, שהכניסו לתרבות המוסדרת מה שנחשב עד אז כ'מילים גסות', בעידן ילדי הפרחים, כשהעירום והיחס החופשי והגלוי למין נדמו כשיבה לראשוניות ולטבע.

הסרטים התיעודיים החושפניים, תוכניות הריאליטי, הבלוגים האינטימיים באינטרנט, מהווים אף הם בעיני חלק מהתופעה הזאת.

כל אלה נובעים מרצון לחשוף אמת שמסתתרת מתחת. מרצון לדעת באמת. לפענח את הצופן שיפתח את הכספת.

וכאן, כבמין סוגריים, אוכל לומר ש – דא עקא – גם במילה 'עירום' צפונות העורמה והערמומיות. העירום, מתברר, אינו האמת, וכשמקלפים את המלבושים ומגיעים אל העירום, העירום הפיסי כמו גם זה הרוחני, מתברר שאף הללו באים מלשון ערימה, ואינם אלא שכבות מעטפת שעשויות מבשר, או מרוח, ואף הם מכסות על משהו.

על מה?

וכמו שהזכרתי בראשית הדברים קיים גם צורך נוסף ושונה בהתגלות, זה הצורך של היחיד להרגיש שהוא אכן נוכח בעולם, שאינו סתם 'עוד אחד', עוד עלה נידף בין עלים זהים שסוף כולם לנשור.

במובן הדתי, הקדמון, זהו הכוח שמציף המושג 'השגחה הפרטית'.

מפני שאם האדם לא מרגיש בעין שחוננת אותו, אין הוא מרגיש בקיומו שלו. לאה גולדברג אומרת באחד משירי הכמיהה שלה – 'אהיה כעץ באפלת היער, אשר בחר בו אור להקרינו'. נעמי שמר אומרת 'קולי ישיר', אבל אתם לו הד. אבוי לשיר אם אין לו הד'.

האדם חש שהוא מאושר, רק כאשר הוא מקבל אישור לקיומו מחוצה לו.

גם אם כך היה מאז ומתמיד, הרי שהתקופה שלנו, שבה הכל צפוף ודחוס ומהיר, גורמת ליחידים בה לחוש יותר מתמיד באפסות הווייתם, באי קיומם.

דומה שהשאלה הנשאלת היום אינה עוד שאלתו של המלט, 'להיות או להיות', כי אם 'האמנם אני קיים'.

בעידן שלנו חווים כולנו את המתרחש לא רק בסביבה המיידית שלנו, בבית וברחוב הסמוך, אנחנו לוקחים חלק במתרחש בארץ ועל פני תבל כולה. הסצנה שבה נקודות-אנשים שוצפות במטרופולין בזרם אדירים אנונימי, היא השגורה, גם למי שאינו חי בעיר. עולמנו הפרטי אינו עוד עולם החושים הישיר, הקרוב. בכוח התקשורת לסוגיה

אנחנו מוצפים באינפורמציה, נהדפים ונדחקים על ידי דמויות ושמות של אנשים ומאורעות שלא פגשנו פנים אל פנים, כשהללו מקיפים אותנו בכל רגע, מצויים מאחורינו, מלפנינו מצידינו, שופטים אותנו, נותנים קול בחיינו, וכפרפראזה לשם סרטו של פיטר גרינאוויי, מטביעים את כולנו במספרים.

אני זוכרת איך ישבתי פעם בהודו כשלפני כוס מיץ על השולחן וחזיתי בהמוני-המונים הנאבקים על טיפת מיץ אחת, שנתורה, במקרה, תלויה לה על שפת הכוס - זבובים וזבובונים, דבורים ונמלים. אחר כך, כשהשפילתי מבט, ראיתי כמה כלבים, ציפורים ועז, נאבקים על פרוסת עוגה לא גדולה שנפלה ארצה.

הסביב כולו, כך חוויתי, נאבק, נפשית ופיסית, כדי לקיים את ה'אני' שלו.

המאבק על הקיום הוא המאבק על ההתקיימות במובנה הרחב, ואין בין הצורך בתהילה, שמקיפה כְּבִהִילָה את המוכתר בה, לבין הצורך להתקיים, אלא חיץ דקיק. להתגשם משמעו, במובנים רבים, להפוך גשמי. כשאתה מגשים אתה מתגשם, הופך ממש.

הצורך שלנו להתגלות הוא הצורך שלנו לאשש את עצם עובדת קיומנו.

וכשם שהמיניות מעניקה לנו תחושת קיום דרך פריצה וחבירה למקומות חסויים, גורס לעיתים קרובות גם האדם שחושף עצמו בפרהסיא שבהתערטלותו יובלט קיומו והוא יאושר.

הנחשף גורס, גם אם בבלי דעת, שכאשר יגלה את המקום השברירי, הפריך והמועד שבו ברבים, ימצא חן וחנינה ואינטימיות.

נראה לו שאם יתגלה יזכה בהתגלות.

אבל אם אנדי וורהול דיבר בשנות השישים של המאה הקודמת על עולם שבו יזכה כל אחד בחמש עשרה דקות של תהילה, הרי שנדמה שעם השנים והקדמה מתקצרות הללו לכדי חמש עשרה שניות, או חמישה עשר הרפי-עין, אם בכלל. ובתוך כך, בביליל האבוד והאובדן, מתנצנצת לה זוהרת הגדרה חדשה וגורפת - 'סְלֵב', שהמוכתרים בה מרצדים לנגד עינינו חיוניים ונוכחים מאוד, מלא כל הארץ כבודם, לפני שאף הם נמוגים כלא היו.

ואולי, לסיום.

לא כאן המקום להרחיב בדיבור על ההבדל בין פורנוגרפיה לארטיקה, לאו דווקא בהקשרן המיני, או על ההבדל שבין אמנות למה שאינו אמנות, אף שההבדלים בנושא הנדון משמעותיים מאוד.

אומר רק משהו על עצם ההתערטלות בפרהסיא - בין אם היא נובעת מצורך לחשוף את סוד הקיום הכללי ובין אם מצורך אישי בהכרה, בין אם היא מרצדת על פני המסך או מופיעה בכתובים, בין אם היא שקטה ובין כאשר היא צעקנית עד גבול הוולגריות, או בעלת גוון קומי - הרי שהיא שוועה. הייתי אומרת, תפילה. בעולם שבו האלוהים נמצא בהסתר-פנים, השוועה מופנית גם אל בני האדם, שהרי 'קול המון כקול שדי'.